

УДК 811.111 (73) `27`06

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.29>

О. В. ХАРЧЕНКО

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри видавничої справи,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Електронна пошта: ov.kharchenko@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6263-4573>

**КОГНІТИВНИЙ ПАТЕРН ЧІТКОГО КОНТРАСТУ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ
ЧЕРЕЗ РІЗНОВИДИ СТИЛІСТИЧНОЇ ФІГУРИ NON SEQUITUR**

Стаття присвячена аналізу лінгвостилістичних і когнітивних особливостей американського комедійного дискурсу, який визначається як об'єднаний відео-вербальний текст, що розгортається динамічно у ситуації гумористичного спілкування в ігровій манері. Об'єднаний єдиним топіком, сюжетом, ситуативним контекстом з його просторово часовими характеристиками і персонажами, цілісністю й зв'язністю, єдиними глибинними інтенціями сміху, гри й профанації, та гумористичною чи сатиричною тональністю, американський комедійний дискурс характеризується використанням різноманітного арсеналу засобів комічного як лінгвістичного так і екстралінгвістичного характеру.

У статті розглядається такий когнітивний механізм комічного як когнітивний патерн чіткого контрасту, що є проміжною ланкою між фреймом і когнітивним упередженням контрасту. Основою цього когнітивного патерну становлять фрейми контрастних об'єктів і явищ, та ціннісна домінанта цікавості до всього незрозумілого. Залучення цього когнітивного патерну проявляється у тому, що контрастні денотати привертають більше уваги та краще запам'ятовуються аудиторією. Доведено, що актуалізація когнітивного патерну чіткого контрасту може відбуватися через різновиди такої стилістичної фігури як non sequitur, що супроводжується переключенням логічної інференції на неочікувану алогічну, комбінується з іншими стилістичними фігурами, включаючи антитезу, метафору, іннуендо, тощо, і застосовується в американському дискурсі комічного. В американському комунікативному просторі виявлені такі різновиди стилістичної фігури non sequitur як 'Non sequitur пробудження', 'Non sequitur – наживка і перемикач', 'Бездиханний non-sequitur', які застосовуються сучасними американськими авторами в американському комедійному дискурсі. Перераховані вище різновиди стилістичної фігури non sequitur змішують такі контрастні емоції, як хвилювання та нервозність, радість і огида, любов і ненависть, сміх і шок, тощо. Усі ці типи non sequitur являють собою актуалізацію не лише когнітивного патерну чіткого контрасту, але й механізму асоціативної провокації.

Ключові слова: американський комедійний дискурс, стилістична фігура, non-sequitur, антитеза, когнітивний патерн.

Актуальністю цієї статті постає необхідність встановлення взаємодії когнітивних та стилістичних механізмів сучасного американського гумору.

Об'єктом дослідження є сучасний американський комедійний дискурс. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу комічного з декількох кінокомедій США.

Предметом дослідження є когнітивний патерн чіткого контрасту та його актуалізація в американському комедійному дискурсі.

Мета статті – виявлення і загальна характеристика ряду різновидів стилістичної фігури non sequitur, що є проявом залучення когнітивного патерну чіткого контрасту.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Аналіз сучасного

американського комедійного дискурсу і комплексу проблем пов'язаних з ним.

Постановка завдання. Ідентифікація та аналіз різновидів стилістичної фігури non sequitur, які залучаються для створення комічного ефекту та переключенні серйозної тональності на комічну. Виявлення взаємодії між когнітивним патерном чіткого контрасту та стилістичної фігури non sequitur.

Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В.О.Самохіної [Самохіна : 190–220], В.Я. Проппа [Пропп : 140–155], М.М. Бахтіна [Бахтін : 20 –25], які найбільш адекватно і глибоко дослідили проблеми дискурсу аналізу в цілому.

Наукові результати. У статті дається визначення та аналіз когнітивного патерну чіткого

контрасту і ряду різновидів стилістичної фігури *non sequitur*, проведено уточнення понять теоретичного аналізу дискурсу комічного.

Американський комедійний дискурс, на нашу думку, реалізується зазвичай у формі кінокомедій і телевізійних ситуативних комедій, складається з двох семіотичних систем: вербальної та невербальної візуальної системи, які органічно взаємодіють одна з одною і створюють єдиний відеовербальний текст, який динамічно розгортається у ситуації сміхової комунікації ігрового характеру. Об'єднаний єдиною темою, сюжетом, ситуативним контекстом з його просторово часовими характеристиками та персонажами, цілісністю й зв'язністю, єдиними глибинними інтенціями сміху, гри й профанації, та гумористичною чи сатиричною тональністю, американський комедійний дискурс характеризується об'ємністю, образністю, поліінформативністю, багатозаровістю і застосуванням різноманітного арсеналу засобів комічного як лінгвістичного так і екстралінгвістичного характеру.

У цій статті ми розглянемо лінгвокогнітивний патерн чіткого контрасту та його актуалізацію через таку стилістичну фігуру як *non sequitur*, яка використовується в американському комедійному дискурсі для створення комічного ефекту.

Когнітивний патерн чіткого контрасту (від *contrast effect bias*) [Hobbs :70–75]. В цілому, на нашу думку, когнітивний патерн є проміжною ланкою між фреймом та когнітивним упередженням і представляє собою декілька фреймів, що об'єднані навколо якоїсь ціннісної домінанти.

Когнітивний патерн чіткого контрасту ми подаємо у формі чорно-білої монади, полягає в тому, що контрастні денотати, розміщені поряд, привертають більше уваги і запам'ятовуються значно краще. Крім того, у аудиторії є схильність творчо розв'язувати завдання шляхом спонтанного пошуку контрастних концептів та моделювати ігровий парадокс сприйняття двозначного слова. Основу цього патерну становлять фрейми 'контрастних об'єктів і явищ' і ціннісна домінанта 'цікавості до всього незрозумілого.' Актуалізація цього патерну відбувається за рахунок використання різноманітних алогізмів (парадокс, парапродокіан, антитеза, оксюморон, хіазм, абсурд тощо).

Для ілюстрації використання когнітивного патерну чіткого контрасту візьмемо фрагмент дискурсу з комедії 'Annie Hall' [Allen, 1977]: "*Alvy Singer: Sun is bad for you. Everything our parents said was good is bad. Sun, milk, red meat... college.*" Рефреймінг логічної інференції на алогічну актуалізується через антитезу (*good is bad*) і парапродокіан (*Sun, milk, red meat... college*), супроводжується патерном чіткого контрасту (*good is bad*). Іннуендо робиться на те, що не лише батьки, але й коледж не навчать молодь так як треба.

Розглянемо ще один фрагмент з того самого фільму: "*Alvy Singer: A relationship, I think, is like a shark. You know? It has to constantly move forward or it dies. And I think what we got on our hands is a dead shark*" [Allen, 1977]. Рефреймінг логічної та образної, а потім образної та логічної інференцій, супроводжується застосуванням патернів мольберту й чіткого контрасту, при цьому іннуендо робиться на те, що подружні взаємовідносини чоловіка та його дружини перегоріли й закінчилися. У стилістичному плані комізм викликає комбіноване використання неочікуваного зооморфічного порівняння (*A relationship, I think, is like a shark*) та розширеної антитези (*a shark... a dead shark*). Патерн чіткого контрасту (жива – мертва акула) фокусує увагу аудиторії та сприяє комічному ефекту.

У романтичній кінокомедії 'The Shop Around the Corner' (1940), яка згідно з оцінкою Американського інституту кіномистецтв входить до списку 100 найкращих історій про кохання США XX сторіччя де посідає 28 місце, є наступний фрагмент дискурсу комічного: "*Hugo Matuschek: ...The word impossible is not in our vocabulary! Klara Novak: I'm looking for a job! Hugo Matuschek: That's impossible!*" [Lubitsch]. Під час діалогу між власником магазину та його майбутньою працівницею комічний ефект викликає антитеза, оскільки хазяїн суперечить тому, що сам сказав декілька секунд назад, що посилюється діакіпом (два рази повторюється *impossible*) і градацією. Спостерігається рефреймінг логічної та алогічної інференцій, залучення патерну чіткого контрасту, актуалізація інтенції агресії.

Актуалізація патерну чіткого контрасту приводить до зміни оцінних домінант (позитивна/негативна), порушення такої максими Грайса,

як ‘манера подачі інформації’. Залучення цього патерну, в першу чергу через фігури контрасту, з одного боку спантеличує аудиторію, а з іншого боку миттєво концентрує її увагу. Лексичними маркерами цього патерну в першу чергу є лексеми з контрастним, переважно антонімічним, семантичним значенням (*death – life, failure – success etc*).

Non sequitur – стилістична фігура синтаксичного плану, яка проявляється в тому, що під час діалогу один з комунікантів різко змінює тему розмови. Цей прийом часто трапляється в несподіваних алогічних відповідях на якісь запитання чи коментарях.

В американському комунікативному просторі, ця стилістична фігура має декілька клішованих варіантів, які застосовують американські автори.

‘Non sequitur пробудження’ ‘Waking non sequitur’ – різновид стилістичної фігури non sequitur, який полягає у тому, що один з персонажів комедії несподівано приходить до тьми або прокидається й говорить фразу, яка абсолютно не корелює з певним ситуативним контекстом. Так, у фільмі ‘Bananas’ (1971, режисер В. Аллен) головний герой Філдінг, якого грає Вуді Аллен, після втрати свідомості піднімається і каже зі стоном: “...no more Polish women!” [Allen, 1971]. Контраст напруженого ситуативного контексту й легковажна незв’язна фраза Вуді Аллена з сексуальним іннуендо посилює комічний ефект. Невідповідність дискурсу та ситуативного контексту проявля. Залучення когнітивного патерну чіткого контрасту з елементом асоціативної провокації.

‘Наживка й перемикач’ Bait and Switch – різновид стилістичної фігури non sequitur, який полягає у тому, що очікуваний вербальний жарт, чи трюк (біхейвіорема) не відбувається, а відбувається щось інше, зовсім неочікуване.

Наведемо приклад з кінофільму *The Shawshank Redemption* (1994, режисер Ф. Дарабонт). Знаходячись у буцегарні, Енді у своїй тарілці знаходить якусь личинку і розмірковує чи їсти цю страву. Старий в’язень Брукс розпочинає бесіду з ним: “Brooks: Are you going to eat that? Andy: Wasn’t planning on it. Brooks: [holds his hand out] Do you mind? [Andy hands it over skeptically] Brooks: [with a smile] Ahh, that’s nice and ripe. [He opens his jacket and gives it to a baby

raven in his pocket] Brooks: Jake says “Thank you” [Darabont]. У цьому фрагменті очікується, що старий в’язень викине тарілку з їжею, а він несподівано починає годувати маленького ворона. Комізм викликає застосування саме цього різновиду стилістичної фігури non sequitur, що супроводжується антитезою. Спочатку Брукс глузливо дивиться на їжу, а потім радісно вихваляє “Ahh, that’s nice and ripe”. Залучається когнітивний патерн чіткого контрасту з елементом асоціативної провокації.

Показовим є фрагмент дискурсу з американського телесеріалу *NUMB3RS* (2005, режисер Н. Фалаччі). Два математики обговорюють математичну проблему та коли заходить людина далека від математики, вони різко змінюють тему розмови: “Charlie: You’re wrong. Its structure lacks originality or integrity. Archrival: It’s a classic organization based on tested and proven elements. C: It’s a chain! It’s a chain with irregularities that come with maintaining complex matrices. A: Oh, so you propose that a single point mechanism provides superior output? (Fleinhardt walks in) Fleinhardt: Enough! Surely, two eminent mathematicians can find ways to calmly discuss theory.

C: ... We’re not discussing theory. A: No. We’re talking hamburgers. C: ‘Pie n’ Burger’s’ the best, man. There’s no question about it. A: ‘In and Out is far superior” [Falacci]. Комічний ефект діалогу викликає різновид стилістичної фігури non sequitur – ‘bait and switch’, що використовується у комплексі із застосуванням стилістичної фігури пастиш, оскільки математична лексика (*complex matrices, integrity*) несподівано переходить на побутову лексику (*hamburgers, ‘Pie n’ Burger’s’*), що застосовується у ресторанах швидкого обслуговування, а це у свою чергу виявляє глибинну інтенцію глузування математиків з Флейнхардта. Відбувається актуалізація когнітивного патерну чіткого контрасту з елементом асоціативної провокації. Перехід від математичної лексики до побутової контрастний та очевидний.

‘Бездиханий non-sequitur’ Breathless Non-Sequitur – різновид стилістичної фігури non sequitur, який полягає у тому, що один із комунікантів різко змінює тему розмови, або ж несподівано переходить на алогічне та шокуjące обґрунтування своєї точки зору, при цьому, комунікант застосовує буденну, без емоційну інтонацію.

Наведемо приклад з науково популярної кінокомедії *Sleeper* (1973, режисер В. Аллен). Головний герой кінострічки Майлз, незграбний очкарик, прокидається через 200 років (при цьому різко змінюється ситуативний контекст, логічні інференції замінюються на містично-фантастичні), закохується у красуню Луну, і стає ще більш кумедним та навіть небезпечним для суспільства: *“Miles: I’m a nice person! I have healthy life drives and good goals. I don’t drink. I don’t smoke. I would never force myself sexually on a blind person”* [Allen, 1973]. Комічний ефект викликає застосування різновиду стилістичної фігури *non sequitur* – *beathless non-sequitur* в останній пропозиції *“I would never force myself sexually on a blind person”*, яка пов’язана з попередніми пропозиціями алогічною інференцією. При цьому застосовується каламбур та асоціативний механізм асоціативного накладу двох асоціантів. У лексемі *blind* обігрується пряме значення ‘сліпа’ та ‘нерозумна’ (красуня Луна). Додатково робиться іннуендо сексуального плану із застосуванням когнітивних патернів контрасту й ілюзорної переваги та глибинної інтенції глузування. Інтенсифікаторами комічного виступають стилістичні фігури ізоколон (однакова довжина речень *‘I don’t drink. I don’t smoke’*), анафора (однаковий початок у зазначених вище реченнях), алітерація (*have healthy, don’t drink*).

У кінокомедії чорного гумору (1998, режисер Т. Гілліам), головний герой журналіст Рауль, що їде у Лас Вегас для написання статті про мотогонки, у стані галюциногенного марення, розмірковує: *“I was a relatively respectable citizen – a multiple felon, perhaps, but certainly not dangerous. And when the Great Scorer came to write against my name, that would surely make the difference”* [Gilliam]. Комічний ефект монологу викликає застосування різновиду стилістичної фігури *non sequitur* – *beathless non-sequitur* у першому реченні *“I was a relatively respectable citizen – a multiple felon, perhaps,*

but certainly not dangerous”. Перша пропозиція *“I was a relatively respectable citizen...”* робить ймовірну логічну інференцію *“I had never broken any laws.”* Але замість цього застосовується неочікувана алогічна інференція, що призводить до алогічної другої пропозиції *“a multiple felon”* (злочинець, що скоїв численні злочини). Саме тут відбувається актуалізація когнітивного патерну чіткого контрасту через *breathless non-sequitur*, а на асоціативному рівні механізму асоціативної провокації. Після цього знову вмикається алогічна інференція, що приводить до алогічної третьої пропозиції *“perhaps, but certainly not dangerous”*, у якій на стилістичному рівні спостерігається використання евфемізму, а на когнітивному – патерну страуса. Далі комізм посилює прецедентний антропонім *the Great Scorer* (Великий Рахівник, міфологічна істота із вірша Грантланда Райса *“Alumnus Football”*), при цьому відбувається переключення на містично-релігійну інференцію та когнітивний патерн екстраординарності.

Висновки. В результаті проведеного дослідження американського комедійного дискурсу було виявлено, що до одного з активних когнітивних механізмів комічного належить патерн чіткого контрасту, що є проміжною ланкою між фреймом і когнітивним упередженням контрасту. Основою цього патерну становлять фрейми контрастних об’єктів і явищ, та ціннісна домінанта цікавості до всього незрозумілого. Однією з головних рис цього патерну є те, що контрастні денотати привертають більше уваги та краще запам’ятовуються аудиторією. Реалізація цього когнітивного патерну супроводжується асоціативним механізмом провокації і може реалізуватися через різновиди такої стилістичної фігури як *non sequitur*, а саме *Waking non-sequitur, Bait and Switch, Breathless Non-Sequitur*. При наявності сміхової інтенції або ситуації, ці фігури можуть викликати комічний ефект.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. М. : Мысль, 1979. 280 с.
2. Самохіна В. О. Сучасний англомовний жарт : монографія. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2008. 355 с.
3. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне). М. : Лабиринт, 1999. 288 с.
4. Allen W. (1997) *Annie Hall*. Comedy film. 93 Mn. United artists. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=K87ct7aP6J0&feature=fvst>

5. Allen W. (1971). Bananas. Comedy film. 82 Min-United Artists. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=rld8hqfoIoQ>
6. Allen W. (1973). Sleeper. Science fiction comedy film. 88Mn. United Artists. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=t1shIHF0KJs&feature=related>
7. Darabont F. (1994). The Shawshank Redemption. Drama film .142Mn. Warner Bros. URL: www.youtube.com/results?Search-query=the+shawshank+redemption+part+1&oq=The+Shawshank+Redemption
8. Falacci N. (2005). NUMB#RS. Television serial. URL: <http://www.youtube.com/watch?V=cg7v>
9. Gilliam T. (1998). Fear and Loathing in Las Vegas. Black comedy film. 119Mn. Universal Pictures. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=Zm7r491n-8o>
10. Hobbs T. (1958). Levithan. Parts One and Two. New York : The library of liberal Arts.
11. Lubitsch E. (1940). The Shop Around the Corner. Comedy film. 99Mn MGM. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=CELHxYj6Q3s>

REFERENCES

1. Bakhtin M.M. (1979). Creativity of Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and the Renaissance. M. : Thought. 1979. 280 p [in Russian]
2. Samokhina V. O. (2008). Modern English Joke : monograph. Kharkiv : Kharkiv National University named after V. N. Karazin, 2008. 355 p. [in Ukrainian]
3. Propp V. Ya. (1999). Problems of comedy and laughter. Ritual laughter in folklore (about the tale of Nesmeyan). M. : Labyrinth, 1999. 288 p. [in Russian].
4. Allen W. (1997) Annie Hall. Comedy film. 93 Mn. United artists. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=K87ct7aP6J0&feature=mvst>
5. Allen W. (1971). Bananas. Comedy film. 82 Min-United Artists. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=rld8hqfoIoQ>
6. Allen W. (1973). Sleeper. Science fiction comedy film. 88Mn. United Artists. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=t1shIHF0KJs&feature=related>
7. Darabont F. (1994). The Shawshank Redemption. Drama film .142Mn. Warner Bros. URL: www.youtube.com/results?Search-query=the+shawshank+redemption+part+1&oq=The+Shawshank+Redemption
8. Falacci N. (2005). NUMB#RS. Television serial. URL: <http://www.youtube.com/watch?V=cg7v>
9. Gilliam T. (1998). Fear and Loathing in Las Vegas. Black comedy film. 119Mn. Universal Pictures. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=Zm7r491n-8o>
10. Hobbs T. (1958). Levithan. Parts One and Two. New York : The library of liberal Arts.
11. Lubitsch E. (1940). The Shop Around the Corner. Comedy film. 99Mn MGM. USA. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=CELHxYj6Q3s>

O. V. KHARCHENKO

*Candidate of Philological Studies,
Associate Professor at the Department of Publishing Studies,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine
E-mail: ov.kharchenko@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6263-4573>*

COGNITIVE PATTERN OF DISTINCT CONTRAST AND ITS REALIZATION THROUGH THE VARIETIES OF THE STYLISTIC FIGURE NON SEQUITUR

The article is devoted to the analysis of the linguistic and stylistic and cognitive features of the American comedy film discourse, which is considered to be a combined video-verbal text, dynamically developing in a situation of humorous conversation in a playful manner. Combined with a single topic, plot, situational context with its spatio-temporal characteristics and characters, integrity and coherence, common deep intentions of laughter, play and profanity, humorous or satirical tone, American comedy film discourse is characterized with a diverse arsenal of comic linguistic and extralinguistic nature.

The article considers such a cognitive mechanism of comism as the cognitive pattern of distinct contrast, which is an intermediate link between a frame and the cognitive bias of contrast. The basis of this cognitive pattern is formed with the frames of contrasting objects and phenomena, and the value dominant of interest in everything incomprehensible. The involvement of this cognitive pattern is manifested in the fact that contrasting denotates attract more attention and are

better remembered by the audience. It has been proven that the actualization of the cognitive pattern of distinct contrast can occur through such stylistic figures as the types of non sequitur, which are accompanied with the switching of logical and unexpected illogical inferences, combined with other stylistic figures as antithesis, metaphor, innuendo, etc., and are applied in American comedy film discourse. Non-sequitur stylistic figures such as 'Non sequitur awakening', 'Non sequitur – bait and switch', 'Breathless non-sequitur', which are used by modern American authors in American comedy film discourse, have been discovered in the American communicative space. The above types of non-sequitur stylistic figures mix such contrasting emotions as excitement and nervousness, joy and disgust, love and hate, laughter and shock, and so on. All these types of non sequitur represent the actualization not only of the cognitive pattern of distinct contrast, but also of the mechanism of associative provocation.

Key words: American comedy film discourse, stylistic figure, non-sequitur, antithesis, cognitive pattern.